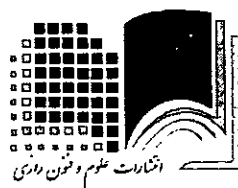

نقش انقلاب مشروطیت در توسعه سیاسی ایران

مسعود نیکبخت

سرشناسه	: نیکبخت، مسعود، ۱۳۳۸ -
عنوان و نام پدیدآور	: نقش انقلاب مشروطیت در توسعه سیاسی ایران/ مسعود نیکبخت.
مشخصات نشر	: تهران: علوم و فنون رازی، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	: ۱۴۵ص.
شابک	: 978-600-7043-00-4
وضعیت فهرست نویسی	: فیفا
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: ایران -- تاریخ -- انقلاب مشروطه، ۱۳۲۴ - ۱۳۲۷ق. -- تاثیر
موضوع	: ایران -- تاریخ -- انقلاب مشروطه، ۱۳۲۴ - ۱۳۲۷ق.
موضوع	: ایران -- سیاست و حکومت -- قرن ۱۴
رده بندی کنگره	: DSR1407/925V 1392
رده بندی دیویی	: 955/075
شماره کتابشناسی ملی	: 3182786

نقش انقلاب مشروطیت در توسعه سیاسی ایران

مسعود نیکبخت

انتشارات علوم و فنون رازی

چاپ اول: ۱۳۹۲ نسخه: ۱۰۰۰

قیمت: ۸۵۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۰۴۳-۰۰-۴

ISBN: 978-600-7043-00-4

آدرس: تهران، خیابان شریعتی، خیابان پلیس، کوچه کاشانی نژاد، پلاک ۱۲، طبقه همکف.

تلفن: ۸۸۴۸۳۲۸۵

RAZIPUB@YAHOO.COM

فهرست

صفحه	عنوان
۹	پیشگفتار
۱۱	مقدمه
۱۵	فصل نخست: زمینه‌های بروز انقلاب مشروطیت
۱۶	گفتار نخست: عوامل داخلی زمینه‌ساز حرکت‌های مردمی
۱۶	الف - سیستم حکومتی قاجار
۲۱	ب - بوجود آمدن مدارس جدید در داخل و اعزام دانشجو به خارج
۲۴	ج - دادن امتیازات گوناگون به کشورهای بیگانه
۲۷	د - حضور و دخالت روحانیون در سیاست
۳۵	هـ - گسترش و انتشار روزنامه‌های فارسی در داخل و خارج از کشور
۳۹	و - شکل‌گیری انجمن‌های گوناگون به صورت مخفی و علنی
۴۴	گفتار دوم: عوامل خارجی زمینه‌ساز حرکت‌های مردمی
۴۴	الف - وقوع انقلاب‌های آزادی خواهانه در سراسر جهان
۵۰	ب - پیشرفت و گسترش ارتباطات در سراسر جهان
۵۲	ج - موقعیت ژئوپولیتیک ایران برای کشورهای استعمارگر
۵۵	فصل دوم: وقوع انقلاب مشروطیت و نقش اقشار و گروه‌های اجتماعی در انقلاب
۵۶	گفتار نخست: تاریخچه‌ای از وقوع انقلاب مشروطیت
۵۶	الف - شروع حرکت تا صدور فرمان مشروطیت

- ۶۶ ب - صدور فرمان مشروطیت تا استبداد صغیر
- ۷۰ ج - استبداد صغیر تا پایان حکومت قاجاریه
- ۸۱ گفتار دوم: مشروطه سازان
- ۸۲ الف - روحانیون
- ۹۰ ب - روشنفکران
- ۹۲ ج - مجاهدان
- ۹۴ د - روزنامه‌ها و شب‌نامه‌ها
- ۹۹ فصل سوم: شاخصه‌های توسعه سیاسی و تطبیق آن با پدیده‌های انقلاب مشروطیت
- ۱۰۰ گفتار نخست: توسعه سیاسی و شاخصه‌های آن
- ۱۰۰ الف - تعریف توسعه سیاسی
- ۱۰۳ ب - ویژگی‌ها و شاخصه‌های توسعه سیاسی
- ۱۰۹ ج - شاخصه‌های نظامهای توسعه یافته
- ۱۱۵ گفتار دوم: تطبیق شاخص‌های توسعه سیاسی با دستاوردهای انقلاب مشروطیت
- ۱۱۵ الف - دخالت مردم در سرنوشت سیاسی خود و کشور
- ۱۱۶ ب - وجود ساختارهای سیاسی همراه و در کنار قدرت سیاسی
- ۱۱۸ ج - قانون و قانون‌گرایی
- ۱۲۰ د - تفکیک قوا
- ۱۲۱ هـ - شایسته‌سالاری و جابجایی مسالمت آمیز قدرت
- ۱۲۳ و - گسترش آموزش همگانی و افزایش سطح سواد
- ۱۲۵ فصل چهارم: تعامل در خصوص تأثیر انقلاب مشروطیت
- ۱۲۷ الف - حضور علماء و روشنفکران در صحنه سیاسی ایران
- ۱۲۹ ب - حضور مردم در صحنه سیاسی و مشارکت در جهت بهتر نمودن سرنوشت سیاسی خود

- ج - نهادینه شدن بعضی از شاخصه‌های توسعه سیاسی در جامعه ایران ۱۳۰
- د - بروز جنبش‌ها و حرکت‌های انقلابی در جهت تغییر نظام سیاسی بعد از انقلاب مشروطیت ۱۳۲
- کتابنامه ۱۳۶

پیشگفتار

تاریخ و توسعه سیاسی

بررسی یک نظریه با یک تحول تنها زمانی میسر است که با رویکردی به شناخت سیر تکوین و شکل‌گیری آن عطف توجه گردد. چرا که حوادث دفعتاً به وجود نمی‌آید بلکه یک سری علل و عوامل دست به دست هم می‌دهند تا یک حادثه‌ای رخ دهد. چه بسا این حادثه مسیر تاریخی یک کشور، یک قوم و یا کل حیات را تغییر می‌دهد. انقلاب مشروطیت از این دسته حوادثی بود که مسیر تاریخی ایران را در اواخر قرن ۱۹ تغییر داد. این انقلاب در یک بستر و سیستم کاملاً بسته با پیشینه و فرهنگی قبیله‌ای در ایران رخ داد. هرگونه تغییر و تحول در این بستر در طول تاریخش همراه با آشوب، هرج و مرج و بدبختی برای مردم این سرزمین بود. سرزمینی که سردمدارانش اغلب بی‌بهره از دانش و معرفت و در یک سیستم قبیله‌ای به قدرت می‌رسیدند و اغلب در طول زمانداری خود محیط کشور را با درگیری‌های خانمانسوز قبیله‌ای به محیطی ناامن و رنج‌ناپذیر تبدیل می‌کردند، که محیط ایران در این دوره‌ها گویای این ضرب‌المثل است که آتش چنان بسوزد فتیله را که عداوت قبیله را بود. دیرزمانی بود که در این سرزمین هراس برده و بی‌سواد که از رود جیحون می‌گذشت در ایران هوس حکومت می‌کرد. اقوامی همچون: غزنویان، سلجوقیان، خوارزمشاهیان حتی قاجارها (که از کنار رود اترک به ایران آمدند) از این دسته می‌باشند. پادشاهان سلجوقی تا آخر عمر همگی بی‌سواد بودند. سبکتگین غلامی بود که در ایران آزاد و به پادشاهی رسید. در گواهی وضعیت تاریخ ایران داستانی است که می‌گویند پیرزنی یک دست، یک چشم و یک پا از جیحون می‌گذشت گفتندش کجا می‌روی گفت می‌روم تا

از گنجهای خراسان مقداری ببرم. اکثر کسانی که در این مملکت تا این تاریخ بر مسند قدرت رسید به قصد غارت بود. حال در چنین فضایی که تا دیروز مردم رعیت و گله خطاب می‌شدند ندای آزادی‌خواهی و قانونمندی و قانونمداری شنیده می‌شد همه مردم با شور و اشتیاق وصف ناشدنی سر در راهش گذاشتند و جان خود را تقدیم آن کردند. ولی افسوس که این حرکت مردم توسط طاغوتیان و سالوسان داخلی به دستگیری جهانخواران خارجی آنچنان که باید و شاید به بار نشست و پس از صد سال از این حرکت هنوز مردم ایران چشم امید به رشد و باروری این درخت که ریشه در اعماق وجودشان دارد دوخته‌اند و امیدوارند روزی کشور خود را به مانند خیلی از کشورهای توسعه یافته و آباد که در آن فضیلت های انسانی ارج گذاشته می‌شود ببینند. آن جایگاهی که حقشان است و لیاقتش را دارند.

مقدمه

اگر بپذیریم که توسعه سیاسی لازمه و یکی از ارکان وجودی یک حکومت پویا و کارآمد می‌باشد بررسی پدیده‌هایی که در رشد و یا اضمحلال این حرکت نقشی دارند ضروری می‌نماید. انقلاب مشروطیت در سال ۱۹۰۵ بر اثر یکسری از عوامل بیرونی و درونی روی داد. عوامل بیرونی شامل وقوع یکسری انقلاب‌ها بود که در بسیاری از کشورهای جهان در نیمه دوم سده ۱۹ میلادی پدیدار گردیده بود. همچنین سیر تند و صعودی تکنولوژی و علم در جهان بر مردم ایران تأثیر گذاشت. از سوی دیگر به لحاظ عوامل درونی نظیر گسترش و تحمل ناپذیر شدن فساد و استبداد حاکمان قاجار، دادن امتیازات بازرگانی و تجاری به کشورهای بیگانه، گسترش دخالت بیگانگان در امور ایران، رشد و آگاهی مردم، باعث ایجاد نارضایتی عمومی گردید و با سایر عوامل جنی دست به دست هم داد و سبب وقوع انقلاب مشروطیت گردید.

وقوع انقلاب مشروطیت باعث به وجود آمدن برداشت‌های گوناگون از حاکمیت گردید که اندیشمندان دوره مشروطیت هریک سعی در حل این مسأله نمودند. انقلاب مشروطیت یک سری تحولاتی در سرنوشت سیاسی و دیدگاه‌های مذهبی علماء و مردم و روشنفکران ایران ایجاد نمود. در حقیقت پژوهش حاضر متکفل بررسی تأثیر انقلاب مشروطیت در سرنوشت سیاسی ایران و توسعه سیاسی که آمال همه مردم ایران است می‌باشد و اینکه آیا انقلاب مشروطیت گامی به جلو بوده؟ یا نه به اعتقاد گروهی زود هنگام و یا انحراف آن نه تنها سودمند نبوده بلکه

مضر هم بوده که می‌بایست به هر نحو از تکرار مجدد آن جلوگیری شود. از سوی دیگر عده‌ای معتقدند که انقلاب مشروطیت زمینه‌ساز توسعه در ایران بوده است و انقلاب اسلامی خود ثمره‌ای از انقلاب مشروطیت می‌باشد. مردم ایران در انقلاب ۵۷ همان چیزهایی را خواستند که در انقلاب مشروطیت خواهان آن بودند. در انقلاب مشروطیت مردم استقلال، آزادی و عدالت، عدالتخانه و مجلس شورای ملی می‌خواستند و در انقلاب اسلامی یک گام به جلوتر رفته و خواهان جمهوریت نظام شدند. انقلاب اسلامی خود گامی بلند در توسعه سیاسی ایران بود. حال با پذیرش ارجحیت توسعه سیاسی در سرنوشت کشور این سؤال پیش می‌آید که آیا انقلاب مشروطیت در توسعه سیاسی ایران نقش داشته؟ این پژوهش با این فرضیه که انقلاب مشروطیت زمینه‌ساز توسعه سیاسی در ایران بوده درصدد بررسی دست‌آوردهایی که انقلاب مشروطیت به توسعه سیاسی ایران ارزانی داشته خواهد بود. و یا اینکه آیا دستاوردهای مشروطیت با مؤلفه‌های توسعه سیاسی همخوانی دارد. به عنوان مثال پارلمان و انتخابات از مؤلفه‌های توسعه سیاسی می‌باشند و جواب به این سؤال که آیا پارلمان و انتخابات از دست‌آوردهای مشروطیت در ایران می‌باشد یا نه متقدم و یا متأخر می‌باشد؟

فرضیاتی در خصوص پاسخ به این سئوالات می‌توان برشمرد، از جمله اینکه انقلاب مشروطیت زمینه‌ساز نوسازی در ایران گردید که توسط رضاشاه شروع شد چرا که انقلاب مشروطیت زمینه ذهنی بسیاری از حرکت‌ها را در ایران به وجود آورد از جمله مدراس و تعلیم و تربیت به سبک جدید، قوانین مدون مالی، ارتش منجم ... انقلاب مشروطیت زمینه‌ساز حضور مردم و روحانیون و روشنفکران در صحنه سیاسی کشور گردید که تا انقلاب اسلامی ادامه داشته و همین حضور روحانیون بود که باعث پیروزی انقلاب مشروطیت گشت. انقلاب مشروطیت باعث نهاده شدن مؤلفه‌های توسعه سیاسی در ایران شد از جمله وجود مجلس (پارلمان)، انتخابات، تفکیک قوا، ...

در این مکتوب مفاهیمی همچون توسعه سیاسی، شاخص‌های توسعه سیاسی و خصوصیات نظام‌های توسعه یافته مورد بررسی قرار می‌گیرد و پس از بررسی آن مقایسه‌ای تطبیقی بین شاخص‌های توسعه سیاسی و دست‌آوردهای انقلاب مشروطیت صورت خواهد پذیرفت

بحث مشروطیت در حال حاضر هم بحث روز است. اینکه آیا این انقلاب مفید بوده یا مضر و اگر مفید بوده چه دست‌آوردهای سودمندی داشته و اگر مضر بوده ضررهای آن چه می‌باشد و چگونه می‌توان از بروز مجدد این ضررها جلوگیری کرد؟ لازمه رسیدن به پاسخ این سئوالات بررسی و مقایسه این انقلاب و دست‌آوردهای بجا مانده از آن با نظام‌های توسعه یافته و پیشرفته می‌باشد. با بررسی که بنده تاکنون انجام داده‌ام هیچگونه نوشته و یا مکتوبی که این مقایسه را انجام داده باشد برخورد نکردم.

حال که همه جهانیان قدم در راه توسعه سیاسی گذاشته و آن را تنها راه نجات کشور خود می‌دانند ما با پیشینه و تجربه تاریخی انقلاب مشروطیت در کجای راه قرار داریم و چگونه می‌توانیم این راه را ادامه بدهیم. آیا باید پشت پا به دست‌آوردهای گذشته خود بزنیم و حرکتی را که مردم با خون خود به راه انداختند دست‌پخت بیگانگان بنامیم و از آن روی گردان شویم؟ یا نه آنرا ارج نهیم و سعی نماییم نقاط ضعف آن را مشخص و جلوگیری نماییم و نقاط مثبت را پلکان ترقی و توسعه کشور قرار دهیم. به عنوان مثال اگر انتخابات مولود انقلاب مشروطیت در ایران می‌باشد ولی انتخابات آزاد از شاخصه‌های توسعه سیاسی می‌باشد ما که زمینه انتخابات از صد سال پیش در کشورمان گذاشته شده چرا به سمت بهتر و آزادتر برگزار کردن آن نرویم؟ این مکتوب درصدد اثبات موفق و یا ناموفق بودن انقلاب مشروطیت نیست بلکه منظور بررسی تأثیرگذاری آن به سرنوشت سیاسی کشور ایران می‌باشد. آیا اگر در انقلاب مشروطیت بحث مشروعه و مشروطه پیش نمی‌آمد و آن اختلاف و افتراق به وجود نمی‌آمد ما

مجبور بودیم که سلسله پهلوی را تجربه کنیم؟ و اگر انقلاب مشروطیت پیش می‌رفت ما در حال حاضر در دنیا چه جایگاهی داشتیم؟ و در حال حاضر نباید از این مسأله درس عبرت بگیریم و در راه آبادانی و توسعه کشور در تمامی زمینه‌ها و از همه مهمتر در زمینه توسعه سیاسی تلاش کنیم؟

این مکتوب ضمن بررسی پیشینه تاریخی و زمینه‌ساز وقوع انقلاب مشروطه بر مبنای منابع تاریخی این دوره از تاریخ به بررسی زمینه‌های انقلاب مشروطیت، خود انقلاب مشروطیت، افراد و گروه‌هایی که در انقلاب دست داشته‌اند و دست‌آوردهای آن می‌پردازد. از سوی دیگر به تبیین توسعه سیاسی و تطبیق آن با دست‌آوردهای انقلاب مشروطیت پرداخته خواهد شد که این بررسی و تطبیق تا انقلاب اسلامی را دربرمی‌گیرد.

این مکتوب از چهار فصل تشکیل گردیده است که در فصل اول به بررسی زمینه‌های بروز انقلاب مشروطیت در ایران در دو بعد داخلی و خارجی پرداخته می‌شود. در فصل دوم وقوع انقلاب مشروطیت که به صورت تاریخی آورده خواهد شد و افراد و گروه‌هایی که در انقلاب مشروطیت نقش داشتند، یا به قولی مشروطه‌سازان، شامل روحانیون، روشنفکران، مجاهدان، روزنامه‌ها و شب‌نامه‌ها، مورد توجه و بررسی قرار می‌گیرند. در فصل سوم به بررسی توسعه سیاسی و مفاهیم آن و شاخصه‌های نظام‌های توسعه‌یافته و تطبیق آن با دست‌آوردهای انقلاب مشروطیت پرداخته می‌شود. در فصل چهارم به بررسی تأثیراتی که این انقلاب به سرنوشت کشور در بعد از انقلاب تاکنون داشته، از جمله حضور روحانیون در صحنه سیاست، حضور مردم و مشارکت آنان در سیاست، نهادینه شدن بعضی از شاخصه‌های توسعه در ایران و حرکت‌های انقلابی که ریشه در انقلاب مشروطیت داشتند، پرداخته خواهد شد.